

Tohtori Matti Enbuske murtaa myyttejä

Lapin asutus on ollut lähes koko Suomen itsenäisyyden ajan tärkeä tutkimuskohde, jota on tutkittu monista eri lähtökohdista monin menetelmin. Ylä-Lapin maanomistuksesta syntynyt kiista on johtanut puolin ja toisin kohtuuttomiin väitteisiin historiallisen kehityksen yksipuolisesta luonteesta. Näkökulmien väliset erot ovat saaneet aikaan kiivasta keskustelua siitä, mikä on oikea tapa tutkia vaikkapa saamelaisuutta tai lappalaisuutta maanomistuksen ja hallinnan näkökulmasta. 14.6.2008 Oulun yliopistossa väitellyt Matti Enbuske ei pyri ratkaisemaan ristiriitoja, vaan kertoo neutraalisesti vertaillen Lapin asutushistorian päälinjoista, jotka ovat saaneet alkunsa erilaisista tavoista ymmärtää kehityksen eri suuntia. Enbusken väitöskirjan nimi "*Vanhan Lapin valtamoilla. Asutus ja maankäyttö historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun*" (Biblioteca 113. SKS. 570 s.) viittaa terävänäköiseen analyysiin, joka paljastaa tutusta asiasta uusia puolia. Se kuvaa tutkija monitieteisen lähestymistavan suhdetta perinteiseen historian tutkimukseen, jossa monia asioita on pidetty jopa myyteinä.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että historiantutkimuksessa ja varsinkin oikeushistoriallisessa tutkimuksessa esitetyt Lapin menneisyyden tulkinnat ovat olleet tähän mennessä monelta osin harhaanjohtavia ja suorastaan myyttisiä. Siksi myös useille historiallisen kehityksen pohjalta tehdyille nykyajan oikeudellisille tulkinnoille ei ole perusteita. Pääosin alkuperäislähteisiin pohjautuvat tutkimustulokset osoittavat vakuuttavasti, että valtio eli vanhastaan kruunu ei riistänyt Lappia asuttaneelta alkuperäisväestöltä maitaan, joita kutsuttiin 1600-luvulta 1700-luvun puoliväliin saakka veromaiksi, vaan ne säilyivät vanhojen sukujen hallinnassa. Sukujen lapinveromaat muuntuivat 1700- ja 1800-luvun kuluessa luontevasti tilajärjestelmään. Lapin perinteinen maankäyttö jatkui uudistilajärjestelmässä ja asukkaiden vanhat etuoikeudet tilallisilla. Myöskään Lapin asukkaiden elinkeinojen harjoittamista ei rajoitettu, vaan niitä pyrittiin tukemaan ja monipuolistamaan. Enbuske osoittaa myös, että mitään pelkästään etnisille saamelaisille määriteltyjä elinkeinoja ei ole ollut historiassa. Väitöstutkimuksen perusteella voidaan todeta yksiselitteisesti, että historialliset lapinkylät eivät omistaneet kollektiivisena kiinteistöoikeudellisena yksikkönä koko kylän maita, vaan kylän jäsenet hallitsivat yksityisinä omia perinteisiä maitaan. Tutkimuksen mukaan verotushistoria ei anna edellytyksiä tulkita lapinveroa lappalaisten maanomistuksen osoittajaksi eikä varsinkaan kollektiivisena omistusoikeuden jatkumona nykysaamelaisiin toisin kuin saamelaiskäräjien oikeushistoriallisissa selvityksissä on pyritty osoittamaan.

Tohtori Enbuske on paketoinut asutushistoriaan liittyvät faktat sellaiseen muotoon, että maallikonkin on helppo ymmärtää asutukseen liittyviä peruskäsitteitä kuten kruununmaa tai liikamaa ja eri aikoina harjoitettua asutuspolitiikkaa. On myös hyvä, että joku purkaa suomalaista alkuperäiskansapolitiikasta käytävää keskustelua, joka on tähän mennessä myyttistä ja johon on liittynyt tabuja. Lapin asutushistoria on haastava kokonaisuus kenen tahansa ymmärrykselle - vielä haastavampaa on kirjoittaa siitä korkeatasoinen väitöskirja, jota maallikkokin ymmärtää. Teoksen luettua vakuuttuu siitä, että valtio ei ryöstänyt saamelaisten maita.

Jouni Kittinen
entinen saamelaispoliitikko